

KYMENLAAKSON AMMATTIKORKEAKOULU
Sosiaalian koulutusohjelma

Niko Larjuskin

”Työttömyyden sietämätön keveys” - Työttömyyden subjektiivinen kokemus
Kymenlaaksossa irtisanotuilla paperityömiehillä

Opinnäytetyö 2014

TIIVISTELMÄ

KYMENLAAKSON AMMATTIKORKEAKOULU

Sosiaalialan koulutusohjelma

LARJUSKIN, NIKO

”Työttömyyden sietämätön keveys” - Työttömyyden subjektiivinen kokemus Kymenlaaksossa irtisanotuilla paperityömiehillä

Opinnäytetyö

38 sivua

Työn ohjaaja

Harri Mäkinen

Toimeksiantaja

Myllykoski-hanke

Marraskuu 2014

Avainsanat

köyhyys, deprivatio, työttömyys, työ

Opinnäytetyön tarkoitus on tutkia työttömyyden subjektiivista kokemusta Kymenlaaksossa työttömiksi jääneiden raskaan teollisuuden työntekijöiden parissa sekä heidän taloudellista toimeentuloaan. Opinnäytetyö on laadullinen tutkimus, jossa haastatellaan kahta pitkäaikaistyötöntä paperityöntekijää, jotka jäivät työttömiksi 2000-luvun raskaan teollisuuden alasajon johdosta Kymenlaakson alueella.

Itse opinnäytetyö sisältää kaksi anonymia henkilöhaastattelua, jotka pyrkivät kartoittamaan kyseisten pitkäaikaistyöttömien hyvinvointia. Haastatteluissa käsiteltiin haastateltavien irtisanomisprosessia, toimeentuloa, deprivatation subjektiivista kokemusta, arjenhallintaa sekä haastateltavien kokemuksia omasta työkyvystään.

Opinnäytetyön teoreettinen viitekehys rakentuu köyhyyden määrittelemiseen, deprivatiokäsitteen määrittelemiseen, sekä työttömyyden analysointiin. Haastattelun tulokset kertovat haastateltavien toimeentulon olevan riittävä kohtuullisen elintason ylläpitämiseen lähinnä ansiosidonnaisella päivärahalla ja haastateltavien kokemuksia ja tunteita uudelleentyöllistymisestä tai sen mahdollisuudesta lähellä eläkeikää. Opinnäytetyö on laadullinen tutkimus, ja siksi se ei ole yleistettävissä.

ABSTRACT

KYMENLAAKSON AMMATTIKORKEAKOULU

University of Applied Sciences

Degree programme in social services

LARJUSKIN, NIKO

The unbearable lightness of being unemployed – The subjective experience of being unemployed as experienced by laid off workers from Kymenlaakso

Bachelor's Thesis

38 pages

Supervisor

Harri Mäkinen

Commissioned by

Myllykoski-Hanke

November 2014

Keywords

Poverty, deprivation, unemployment, work

The significance of this bachelor's thesis is to research the subjective experience of unemployment and poverty in unemployed people in Kymenlaakso, who were laid off mainly because of the rapid decline of heavy industry in the 2000's. The bachelor's thesis is a qualitative research paper in which two unemployed workers from the paper industry are interviewed. These workers lost their jobs due to the before mentioned decline of heavy industry.

The bachelor's thesis contains two anonymous interviews from two workers, and these interviews were made to measure their subjective experiences about their financial situation, everyday life in the midst of unemployment and their feelings regarding their layoffs and their motivation and ability to work and re-employ themselves. The theoretical framework of this bachelors thesis is built on defining poverty and it's measurements, defining deprivation, and unemployment.

The results show that the financial situation of these two unemployed persons is relatively good, mostly because of a functioning unemployment benefit system. The interviews also discuss that the motivation of these workers for re-education is lacking, and that they see their possibility of gaining permanent employment as minimal. The thesis is a qualitative research, thus the reliability is low.

SISÄLLYS

TIIVISTELMÄ

ABSTRACT

1	JOHDANTO	6
2	TYÖ	8
	2.1 Työttömyyden tyypit	9
	2.2 Työttömyyden ehkäisy	11
	2.3 Työttömyys ja köyhyys	13
3	MITÄ KÖYHYYS ON?	14
	3.1 Köyhyden mittaaminen	14
	3.2 Absoluuttinen köyhyys	15
	3.3 Absoluuttisen köyhyden laajuus	16
	3.4 Suhteellinen köyhyys	17
4	DEPRIVAATIO	19
5	OPINNÄYTETYÖN TOTEUTUS JA MERKITYS	21
	5.1 Tutkimuksen tuottama tieto	21
	5.2 Laadullinen tutkimus	22
	5.3 Avoin haastattelu	22
	5.4 Teoriaohjaava analyysi	23
6	HAASTATTELUT	24
	6.1 Haastateltavien esittely	24
	6.2 Työsuhteen irtisanominen	25
	6.3 Taloudellisen deprivaaation kokemus	27

6.4 Tukitoimenpiteet	28
6.5 Taloudellinen turva	29
6.6 Elämänhallinta	30
6.7 Näkemys työkyvystä ja työmotivaatio	32
6.8 Kokemukset työvoimatoimenpiteistä	33
7 JOHTOPÄÄTÖKSET	35
8 POHDINTA	37
LÄHTEET	39

1 JOHDANTO

Kymenlaakson raskaan teollisuuden kehitys on 2000-luvun aikana ollut laskusuuntaista. Paperiteollisuus on menneisyydessä tuonut koko maalle ja erityisesti Kymenlaakson maakunnalle taloudellista hyvinvointia 150 vuoden ajan. Paperiteollisuuden ylläpitämät työpaikat ovat puolittuneet Kymenlaaksossa 10 vuoden aikana. Tämä aiheuttaa erityisiä haasteita koko maakunnalle taloudellisen hyvinvoinnin kannalta. Paperitehtaiden sammussa suomalainen yhteiskunta on pyrkinyt minimoimaan yhteisöille ja työttömiksi jääneille aiheutuneita ongelmia.

Kymenlaakso on suurilta osin rakennettu historiansa aikana metsä- ja paperiteollisuuden varaan. Raskaan teollisuuden tuomat työmahdollisuudet ja taloudellinen hyvinvointi on ollut osana koko maakunnan rakentamisessa. 2000-luvulla yli sata vuotta vanha hyötysuhde on alkanut murtumaan, ja paperiteollisuuden kannattamattomuus Suomessa tuo mukanaan paljon kipeitä haasteita siihen, miten tämän elinkeinon mukanaan viemät työpaikat, taloudellinen hyvinvointi ja yhteisöllisyys korvataan. Paperiteollisuuden hiipuminen näkyy koko maakunnassa myös välittömän työllistävän vaikutuksen lisäksi. Monet työsektorin osat Kymenlaaksossa ovat johdannaisia ja riippuvaisia paperiteollisuudesta, esimerkiksi pakkausteollisuus ja logistiikka. Verotulojen tuojana paperiteollisuus on myös varmistanut hyvinvointipalveluiden turvaamisen. Sosiaalialan työssä paperiteollisuuden hiipuminen näkyy pitkäaikaistyöttömyyden lisääntymisenä sekä sen tuomien ongelmien kasvamisessa. Työn rooli yhteiskunnassa on suuri, ja työ on suuri ennaltaehkäisijä mitä tulee esimerkiksi marginalisaatioon, päihdeongelmiin ja muihin sosiaalisiin ongelmiin. Työ, tai sen puute vaikuttaa koko sosiaalialan kirjoon.

Olen asunut koko ikäni Kymenlaaksossa, mikä tekee aiheesta minulle henkilökohtaisesti mielenkiintoisen. Raskaan teollisuuden merkitys työnantajana tulee ilmi Kymenlaakson arjessa, ja se on tehnyt Kymenlaaksosta kukoistavan maakunnan sen tuoman hyvinvoinnin mukana. Raskas teollisuus on ollut aina läsnä Kymenlaaksossa. Siihen on suuri osa kymenlaaksolaisista kasvanut ja työllistynyt kuten vanhempansakin jo sadan vuoden ajan. Nykyajan kehitys näyttää siltä, että tämä osa kymenlaaksolaisuutta hiipuu pois, jos ei kokonaan lakkaa. Tämä tuo maakunnalle erityisiä haasteita niin yksilöille kuin suuremmassa mittakaavassa koko taloudelle.

Raskaan teollisuuden tuoma taloudellinen hyvinvointi ja ihmisten elämän keskeinen työllistäjä ei tuo enää takavuosien vakautta maakunnalle, ja tämän takia valitsin opinnäytetyöni tästä aiheesta. Henkilöhaastatteluihin päädyin siksi, että henkilöhaastattelu korostaa raskaan teollisuuden merkitystä niille yksilöille, jotka ovat kyseistä työtä vuosia tehneet. Paperitehdas ei heille ole tarjonnut pelkkää palkkatyötä. Se on ollut yhteisön hyvinvoinnin lähde. Lisäksi henkilöhaastattelu korostaa subjektiivutta, ja on enemmän elämän makuinen. Työn toimeksiantaja on Myllykoski-hanke.

Opinnäytetyöni tavoitteena halusin kartoittaa irtisanottujen paperityöläisten subjektiivisia kokemuksia tästä kaikesta ja sitä, mitä työttömyys heille on aiheuttanut konkreettisesti heidän arjessaan. Työnteon rooli Suomessa yksilöä ajatellen on suuri. Tutkimuksessani halusin selvittää muutaman irtisanotun paperityöläisen mielteitä siltä ajalta, kun oma työ loppuu ja vastaavaa korkeapalkkaista matalan koulutuksen työtä ei ole saatavilla. Lisäksi halusin hieman kartoittaa, miten yhteiskunta on tullut vastaan lievittääkseen näiden henkilöiden sosiaalisen ja taloudellisen hyvinvoinnin ongelmia.

Opinnäytetyössäni rakennan viitekehyksen työttömyyden, köyhyiden ja deprivaaation käsitteisiin, ja kahden henkilöhaastattelun avulla avaan pitkäaikaistyöttömyyden subjektiivista kokemusta. Vertaan näitä kokemuksia teoreettiseen viitekehykseen haastateltavien osalta.

1800-luvulla alkanut teollistuminen sysäsi Kymenlaakson kehityksen liikkeelle. Puuteollisuus pyörähti käyntiin Kymijoen varrella Myllykosken kohdalla 1800-luvun loppupuolella, ja koko maakuntaan rakennettiin tiuhaan tahtiin sahalaitoksia. Vielä vuonna 1910 Kymenlaakso oli Suomen teollistunein maakunta, ja koko maakunta on rakennettu paperiteollisuuden ehdoilla, ja paperiyhtiöt ovat osallistuneet suuresti infrastruktuurin ja hyvinvoinnin rakentumiseen. Kymenlaakson paperiteollisuus oli suuri paperin tuottaja Venäjälle ennen ensimmäistä maailmansotaa ja Venäjän vallankumousta, ja 95 % Venäjän käyttämästä paperista tuli Kymenlaakson alueelta.

Kymenlaakson kehittyminen ja vaurastuminen on merkittävää teollisen Suomen syntyhistoriaa. Teollisuuden vallatessa elinkeinon kenttää Suomi koki yhteiskunnallisen murroksen, näkyvimpänä siitä oli maaseutuyhteisön sosiaalisen rakenteen muutos. Monet paikkakunnat, kuten opinnäytetyössäni esiintyvä Kuusankoski, ovat alunperin 1800-luvun lopulla syntyneitä teollisuusyhdyskuntia.

1950-luvun puolivälissä paperiteollisuus kasvoi entisestään ja tehdasalueita laajennettiin voimakkaasti. Mm. Kymenlaaksossa Myllykoski Oy:stä tuli lyhyessä ajassa maamme kansainvälisin metsäteollisuusyhtiö. Vuonna 1995 Yhtyneet Paperitehtaat Oy:n ja Repola Oy:n yhdistymisen seurauksena perustettiin UPM-Kymmene Oy, joka oli syntyessään liikevaihdoltaan Euroopan suurin metsäteollisuusyhtiö. Voikkaan paperitehdas ajettiin kokonaan alas syyskuussa 2006. Tehtaan lakkauttamisen myötä 670 henkilöä irtisanottiin. Tämän jälkeen maakunnan alueella monissa muissakin paperiteollisuuden yrityksissä supistettiin tai lakkautettiin toiminta kokonaan: Haminan Summan paperitehtaalla viimeiset paperikoneet hiljenivät tammikuussa 2008.

Kymenlaakso on elänyt 2000-luvulla suurta rakennemuutoksen aikaa. Maakunnassa perinteisenä päätoimialana olleen metsäteollisuuden, mutta myös paperiteollisuuden taantumien myötä, Kymenlaakso on menettänyt jopa 3000 työpaikkaa. Metsäteollisuuden tuotantokapasiteettien leikkauksien seurauksena myös monet muut toimialat, kuten logistiikka, ovat menettäneet työpaikkoja.

Metsäteollisuuden supistumisen vaikutukset ovat rankat. Kymenlaakso on kärsinyt suurimmat rahamääräiset menetykset, ja rakennemuutos aiheuttaa tuhansien miestyövuosien tosiasiallisen vähentymisen, satojen miljoonien yksityisen ostovoiman vähenemisen ja tuntuva bruttokansantuotteen menetyksen (Mäkinen, Reini & Törmä. 2010).

2 TYÖ

Työn merkitys on kulttuurisidonnainen, ja työn tekeminen ja toimeentulon ansaitseminen kuuluvat länsimaiseen kulttuuriin. Länsimaissa ihmisten arvoa on paljolti mitattu työn tekemisellä. Suomessa yleisesti hyvinvointi on kuvattu kokonaisvaltaiseksi myönteiseksi kokemukseksi elämästä ja työstä. Työ on siis tärkeä osa minuutta ja sitä, kuka ihminen on. Tavatessamme uuden ihmisen ensimmäisiä kysymyksiä, joita esitetään on kysymys, mitä teet työkseksi. Työ tuo järjestyneen rakenteen elämään sekä sosiaalisen kentän, jossa olemme vuorovaikutuksessa toisten kanssa (Poiijula 2003, 15 – 16.)

Sosiologi Marie Jahoda erittelee ansiotyön palkan lisäksi työssä olevat viisi piilofunktiota:

- Päivittäinen aikataulu
- Sosiaaliset kontaktit
- Kollektiiviset ja yksityiset tarkoitusperät
- Statuksen ja identiteetin lähde
- Säännöllisyys ja toiminnallisuus

(Vesalainen & Vuori 1996, 50 - 53).

Suomalaiseen kulttuuriin kuuluu olennaisesti työnteko ja ahkeruus. Suomalaisista 84 % arvioi työnsä sisällöllisesti merkitykselliseksi ja henkilökohtaisesti tyydytystä tuottavaksi. Perinteisesti voimakas työhön sitoutuminen on nähty miesten suoriutumiskeskeiseen toimintamalliin kuuluvaksi, kun taas naisten kohdalla on korostettu kotisidoksen merkityksellisyyttä ja ensisijaisuutta työelämään osallistumisen lisäksi (Pohjola 1996, 113).

Kuitenkin työttömyystilastojen valossa sukupuolittain vertaillen, tämän vanhentuneen sukupuoliroolittavan käsitteen voidaan sanoa olevan paikkaansa pitämätön, ja esimerkiksi pitkäaikaistyöttömyys ei ole erityisesti sukupuoleen liittyvä ominaisuus, toisin sanoen se koskee samoin miehiä ja naisia (Pehkonen 1998, 224).

2.1 Työttömyyden tyypit

Työttömyys voidaan jakaa mielekkäästi neljään eri työttömyyden tyyppiin, jotka ovat kitkatyöttömyys, kausityöttömyys, suhdannetyöttömyys ja rakennetyöttömyys.

Kitkatyöttömyys

Kitkatyöttömyys liittyy työpaikan etsintään, ja sitä syntyy, kun työmarkkinoille valmistuneet tai töitä vaihtavat työttömät etsivät uutta työpaikkaa. Tämä voi tapahtua

pienellä aikaviiveellä, ja siksi "kitkaa" syntyy esimerkiksi työpaikan ja työntekijän kohtaamisesta ja sen viemästä ajasta. Kitkатыöttömyys on lyhytkestoista ja ohimenevää, ja kitkатыöttömyydessä on työvoimalle alunperin kysyntä ja työllistymisen mahdollisuus (Parpo 2004, 14-16.)

Kausityöttömyys

Kausityöttömyys kuten nimi kertoo, on kausiluontoista työttömyyttä. Sesonkiluonteinen työ josta hyvänä esimerkkinä toimii matkailuala, työllistää vuodenaikojen mukaan. Kausityöttömyyden esiintyminen rajoittuu nykyään lähinnä matkailuun, sillä maatalouden rooli (kausiluonteinen työ) työllistäjän on historiallisesti romahtanut (Parpo 2004, 14-16.)

Suhdannetyöttömyys

Suhdannetyöttömyys liittyy taloudellisiin kausiin. Taloudellisen taantuman aikana työttömyys kasvaa, sillä heikentynyt talousnäkyvä vähentää työvoiman kysyntää ja investointeja. (Parpo 2004, 14-16.)

Rakenteellinen työttömyys

Rakenteellinen työttömyys voidaan ymmärtää työvoiman kysynnän ja tarjonnan väliseksi kohtaanto-ongelmaksi joka voi johtua (Työministeriö 2007):

-elinkeinorakenteen muutoksen johdosta työvoiman ammattitaito ei vastaa elinkeinorakenteen kysyntää

-alueellisen kehityksen rakenteelliset ongelmista, esim. taantuvien teollisuusalueiden työpaikattomuus ja kysynnän puute

-työn tuottavuuden ja työpanoksen tuottavuuden puutteesta, esim. työttömyys aloilla joiden työ on kannattamatonta

-työn kannustavuuden puutteesta, esim. työ on kannattamatonta työttömyysetuuksiin verrattuna

Työttömyyden tyypistä olennaisia tämän opinnäytetyön kontekstissa ovat suhdannetyöttömyys ja rakenteellinen työttömyys. Suhdanteiden vuoksi

Kymenlaaksoa koettelee rakenteellinen työttömyys, ja näiden kahden tyypin erottaminen tässä yhteydessä ei olisi mielekästä.

2.2 Työttömyyden ehkäisy

Työntekoa on pidetty yhteiskunnassamme arvokkaana. Työttömyys taas on koettu vakavaksi uhkatekijäksi ja kansantaloudellisen hyvinvoinnin mittariksi. Yksilötasolla työttömyys vaikuttaa siihen, missä määrin työttömyys on työttömän yksilön mielestä uhka, ja miten se vaikuttaa itsetuntoon. (Vesalainen & Vuori 1996, 55)

Yksilötasolla koulutus on erittäin tehokas työttömyyden ehkäisijä. Todennäköisyys joutua työttömäksi pienenee koulutustason kohotessa. Vain perus- tai keskiasteen koulutuksen saaneiden työntekijöiden työttömyysaste on paremmin koulutettujen työntekijöiden työttömyysastetta korkeampi. (Pehkonen 1998, 224)

Koulutuksen tuoma osaaminen ja pätevyys siis ehkäisee syrjäytymistä sekä antaa yksilölle resursseja työllistyä. Niin sanottu pätkätyöyhteiskunta on murtanut pysyvien koko työuran kestävän yhden työpaikan elämäntyylin suurelta osalta. Työikäinen suomalainen ei voi enää elää myönteisessä illuusiossa, että työpaikka, työ, palkka, etuudet ja työtoverit olisivat samoja ja pysyviä. Muutoksesta on tullut pysyvä ilmiö, ja muutoksessa eläminen koskee sekä työntekijöitä että työnantajia. Nykyaikana jatkuvien taloudellisten muutoksien keskellä työntekijä voidaan nähdä kehitettävänä varallisuutena, tai vähennettävänä kuluna. (Poijula 2003, 19)

Mitä yhteiskunta voi tehdä pitkäaikaistyöttömyyden ehkäisemiseksi? Havainnot osoittavat, että aktiivisella työvoimapolitiikalla voidaan vaikuttaa työttömyyden kestorakenteeseen niin alhaisen kuin korkeinkin työttömyyden kausina. Epäselväksi kuitenkin jää, vähentääkö aktiivinen työvoimapolitiikka työmarkkinoilta syrjäytymistä ja voidaanko sillä vaikuttaa avoimeen työttömyyteen vai onko aktiivinen työvoimapolitiikka vain työttömien kierrätystä ja tilastojen kaunistamista. Esimerkiksi työministeriö on tilastoinut pitkäaikaistyöttömien määrän niinkin pieneksi

luvuksi kuin 80 tuhatta henkeä. Entinen sosiaali- ja terveystieteiden ministeri ja pitkän uran politiikassa tehnyt Osmo Soininvaara huomauttaa kirjassaan *Ministerinkyyti*, että "pitkäaikaistyöttömien todellinen määrä on tätä paljon suurempi, sillä tilastollisen työttömyyden katkaisee mm. lyhytkin työkeikka, sairaus, ulkomaanmatka tai työvoimapolitiittinen toimenpide kuten tukityöllistämiskaus tai työvoimakoulutus" (Soininvaara 2002).

Työttömyyteen ja sen pitkittymiseen vaikuttavat työmarkkinoiden toimintaa säätelevät institutionaaliset järjestelmät. Näitä ovat työttömyys- ja työsuhdeturvajärjestelmät sekä aktiivinen työvoimapolitiikka. Työttömän työnhakijan todennäköisyys työllistyä alenee työttömyyden pitkittyessä. Pitkittynyt työttömyys alentaa myös todennäköisemmin mahdollisuutta työllistyä myöhemmin, osittain työhistorian ja työrytmin puutteesta.. Jos työpaikkaa ei löydy kuuden kuukauden työttömyyden jälkeen, sen löytäminen seuraavan kuuden kuukauden aikana on entistäkin vaikeampaa, kuten esimerkiksi Nickell (1979), Arulampalan ja Steward (1995) tai Carliong, Edin, Harkman ja Holmlund (1996) osoittavat. Työttömyyden kokemus voi siis itsessään johtaa työttömyyden pitkittymiseen (Pehkonen 1998, 229 - 235).

Osasyinä tähän on työkokemuksen puute tai sen vanhentuminen, ja yleinen mielikuva siitä, mitä pitkäaikaistyöttömällä on annettavanaan taitojen ja kokemuksen saralla. Pitkäaikainen työttömyys voi aiheuttaa työttömyyskierteen, jossa työttömän työnhakijan työllistymistodennäköisyys alenee työttömyyden pitkittyessä. (Pehkonen 1998, 242.)

Työttömyyden kesto pitenee ja työllistymisen todennäköisyys laskee iän noustessa, koulutustason laskiessa, kuten myös työkokemuksen ja aikaisempien ansioiden vähentyessä.(Pehkonen 1998, 236). Tähän kehitykseen vaikuttavat todennäköisesti niin työttömän kokemus työttömyydestään ja siitä arvosta, mikä hänellä työmarkkinoilla on, kuten myös työnantajasektorin tarpeet ja palkkauspolitiikka. Pitkän työuran tehnyt ja usein samalla alalla työskennellyt ihminen ei koe koulutusta tai ammatinvaihtoa mielekkääksi tai edes mahdolliseksi, varsinkin kun pitkä ja raskas työura on vienyt voimat (Rajavaara 1998, 51 - 72)

Työmarkkinoiden reaktio vanhemman työvoiman työllistämiseen heijastuu myös työntekijöihin ja heidän asennoitumiseensa työmarkkinoihin ja mahdollisuuksiin työllistyä. Työmarkkinatoiveiden ja ennakointien ristiriita näyttääkin johtavan siihen, että ikääntyneet työttömät toimivat eläkesuuntautuneemmin. (Silvennoinen 2007, 143) Kärjistetysti siis voidaan sanoa että haluttomuus työllistää vanhempaa työvoimaa johtaa vanhemman työvoiman itseleimautumiseen epäkelvoksi työvoimaksi. Tämä on valitettavaa siinäkin suhteessa että työvoimasektorilta poistuu arvokasta osaamista ja työkokemusta.

2.3 Työttömyys ja köyhyys

Työttömyyden nähdään suoraan aiheuttavan köyhyyttä varsinkin mediaanitulon kautta vertaillen. Näin ei asia näytä olevan ainakaan länsimaissa. Näyttää siltä että köyhyyttä aiheuttaa työvoiman ulkopuolelle jääminen, ei siis työttömyys itsessään. Työttömäksi jääminen ei hyvän sosiaaliturvan maissa merkitse välttämättä köyhyyttä, sillä silloin ollaan vielä tulonsiirtojen piirissä. Pitkään jatkuva työttömyys voi tosin johtaa vähitellen siirtymiseen työvoiman ulkopuolelle. Köyhyysriski kasvaa, jos matalimmat palkat ovat kovin alhaisia suhteessa mediaanipalkkoihin eikä pienituloisten asemaa paranneta tulonsiirroilla. Näin voidaan selittää länsimaisen köyhyystutkimuksen valossa ilmenevä esimerkki Iso-Britannian ja Yhdysvaltojen hyvästä työllisyydestä, mutta korkeasta köyhyysasteesta. (Kiander 1998, 251)

Taloudellisen huono-osaisuuden ongelma on niissä kriteereissä, mitkä määrittelevät työn rahallisen arvon, ja miten vakituisesta työstä saadut tulot vaikuttavat sosiaaliturvaan. Ne, jotka ovat palkkatyön ulkopuolella saavat tyytyä siihen, mitä yhteiskunta heille antaa. (Rauhala 1991, 167)

Hyvä sosiaaliturva tuo kuitenkin mukanaan myös kannustimien puutetta. Hyvä tuloturva voi aiheuttaa työttömyysloukkuja, joissa työllistyminen ei lisää kotitalouden käytettävissä olevia tuloja, ainakaan välittömästi. Työttömyysloukuksi voidaan määritellä tilanne, jossa työllistyminen lisäisi työttömän käytettävissä olevia tuloja vähemmän kuin 10 prosenttia. Suomessa työttömyysloukkuilmiö on laajempi ongelma kuin yleensä Euroopassa sen takia, että Suomessa työttömien saama tulotuki on

kattava. Erityisesti lapsiperheiden tulotuki aiheuttaa kannustinloukkuja. (Kiander 1998, 258 - 259)

3 MITÄ KÖYHYYS ON?

Köyhyys tarkoittaa montaakin erilaista ilmiötä, ja köyhyyttä sanana käytetään kuvaamaan monenlaista käsitettä joita yleensä yhdistää rahallinen tai materiaallinen puute. Köyhyyden mittaamiseen ei ole yhtä ainoaa tieteellisesti hyväksyttyä tapaa. Sitä voidaan silti mitata monilla vaihtoehtoisilla tavoilla, mitkä vaikuttavat myös osaltaan siihen ketkä tilastoituvat köyhiksi. (Kauhanen 2005, 10)

Käsite ”köyhyys” siis sanana kuvaa sekä länsimaista kulutusyhteiskunnan normitasosta vajavaista kulutuskykyä (suhteellinen köyhyys), kuin kehitysmaissa esiintyvää kaikenkattavaa puutetta niistä perustarpeista, joita ihmisellä on (Absoluuttinen köyhyys).

Suhteellinen köyhyys siis viittaa pääasiassa niukkuussuhdetta verrantoyksilöön yhteiskunnan sisällä, kun taas absoluuttinen köyhyys viittaa universaalissa mittakaavassa köyhtyneisiin. Yhteistä näille köyhyyden käsitteille kuitenkin on se, että köyhyys tarkoittaa kummassakin tapauksessa vajavaisia materiaalisia resursseja mittakaavasta riippuen normatiivisen tason edellytyksiin peilaten. Arkisesti sanottuna, yhteiskunnasta tai mittakaavasta riippuen köyhällä ei ole rahaa. Olisi kuitenkin irvokasta kategorisoida lähinnä kehitysmaissa esiintyvä henkeä uhkaava humanitäärinen hätä, ja länsimaisessa yhteiskunnassa esiintyvä materiaallinen köyhyys yhdeksi ja samaksi asiaksi, ja siksi näitä käsitteitä on hyvä avata tarkemmin.

3.1 Köyhyyden mittaaminen

Köyhyys voidaan määritellä luontevasti joko absoluuttisen tai suhteellisen köyhyysmittarin avulla (mm. Atkinson ym. 2002). Köyhyyden mittaamista voidaan lähestyä absoluuttisen tai suhteellisen lähestymistavan kautta.

Absoluuttinen mittari pyrkii kuvaamaan köyhyyttä tarkkaan mitoitettujen tulo- ja kulutusrajojen kautta, joka määritteli tietyn tulo- tai kulutustason alapuolelle jäävän ihmisen köyhäksi. Suomessa esimerkki absoluuttisesta köyhyysmittarista on toimeentulotukinormi. Suhteellisessa köyhyysmittarissa taas köyhyys ja huono-osaisuus määritellään suhteessa esimerkiksi väestöön (Särkelä & Eronen 2007, 65 - 66).

3.2 Absoluuttinen köyhyys

Absoluuttinen eli äärimmäinen köyhyys on lähinnä kehitysmaissa esiintyvää köyhyyttä. Tämä tarkoittaa äärimmäistä materiaalista puutetta, joka ilmenee muun muassa nälänhätänä, puhtaan juomaveden puutteena ja muina vastaavina biologisten selviytymistarpeiden tyydytyksen kriisinä. Absoluuttista köyhyyttä on ollut tapana mitata Maailmanpankin 1990 määrittelemällä tulotasolla, jonka mukaan absoluuttisen köyhyden kokijalla on rahallisesti käytettävissä noin yksi dollari päivässä elämiseen (Deaton 2002), vaikka 2010-luvulla tätä lukua on päivitetty 1,25 dollariin, ja kritiikkiä tätä mittaa kohtaan on esitetty (mm. Ames ym. 2013).

Aina kuitenkin luonteva rajanveto absoluuttiseen köyhyyteen ei ole ongelmaton. Absoluuttisen köyhyysrajan määrittelemisen ongelma on rahan, ajan ja paikan mukanaan tuoma suhteellisuus (Ringén 1987).

Esimerkiksi perustarpeiden ja muiden tarpeiden erottelu voi olla ajoittain haastavaa: vaikka onkin helppo kategorisoida perustarpeet kuten ruoka ja vesi välttämättömiksi, kysymys on haastava kun puhutaan esimerkiksi koulutuksen tai terveydenhuollon saatavuudesta, jotka kuitenkin nähdään länsimaisessa yhteiskunnassa perustarpeiksi. Kärjistetysti sanoen, raketusten puute tai lukutaidottomuus ei suoranaisesti tee ihmisestä absoluuttisen köyhyiden kokijaa. Absoluuttinen köyhyyskin siis sisältää kulttuurikohtaisia muuttujia. (Eskelinen 2009, 31 - 33)

3.3 Absoluuttisen köyhyyden laajuus

Tällä hetkellä maailmassa elää äärimmäisessä (=absoluuttisessa) köyhyydessä 1,3 miljardia ihmistä. (Ulkoministeriö 2013). Köyhyyden voidaan siis sanoa olevan maailmanlaajuinen ongelma joka ei ole pelkästään yksittäisten toimijoiden ongelma. Absoluuttisen köyhyyden vähentämiseksi on tehty monia toimenpiteitä lähivuosina kehitysmaiden kohdalla kansainvälisten sopimusten ja yhteistyön avulla. Köyhyys ja huono-osaisuus on siis muuttunut yksilön taakasta myös valtion ja maailman ratkaistavaksi ongelmaksi joka liittyy olennaisesti koko ihmiskunnan hyvinvointiin. Köyhyys on maailmanlaajuisesti resurssikysymys, mutta olennaisesti tulonjakoon ja hyvinvoinnin jaon liittyvä ongelma. Absoluuttinen köyhyys ei aina siis ole kokonaisia valtioita koskettava pula kaikesta joka periytyy kansalaiselle. Esimerkiksi absoluuttisen köyhyyden puute länsimaissa ei myöskään ole sattumaa, vaan länsimaissa julkishallinnon masinoima 1800-luvun köyhäinapu ja ennen kaikkea sotienjälkeinen moderni näkemys hyvinvointivaltioista ja valtion roolista on omaksunut elintason nostamisen yhteiskunnan velvollisuudeksi. Yhteiskunnallinen kehitys nähdään olennaisena keinona köyhyyden kitkemiseksi. Köyhyyttä vastaan taistellaan kehitysmaita ajatellen perinteistä köyhäinapua unohtamatta nimenomaan strategialla, jossa painopiste on kehityksellä, ja omavaraisuuden kehittämällä. Valtioiden mittakaavassa myös toimeentulon tukeminen valtion tehtävänä on olennainen osa taistelua köyhyyttä vastaan (Beadouin 2007, 104 - 106.)

Taistelu absoluuttista köyhyyttä vastaan on lähivuosisikymmeninä ollut onnistunutta, vaikka humanitaarisesta näkökulmasta yksikin absoluuttisen köyhyyden uhri on liikaa. Vuonna 1999 23 prosenttia koko maailman väestöstä eli absoluuttisessa köyhyydessä. Luku on suuri, mutta kuitenkin 7 % vähemmän kuin vuonna 1990 (Beadouin 2007, 111). Suuri osa tästä selittyy globaalilla yhteistyöllä köyhyyden kitkemiseksi kuten yllä on linjattu, ja myös konkreettisilla materiaalisilla parannuksilla, kuten ruokaturvallisuuden kokonaisvaltainen lisäämisellä maailmassa.

3.4 Suhteellinen köyhyys

Edellä avatun absoluuttisen köyhyyden jälkeen on selvää, että länsimaissa esiintyvä ja puhekielessä usein viitattu köyhyys on luonteeltaan erilaista. Voidaan myös sanoa, että kaikki köyhyys esiintyy jossain sosiaalisessa viitekehyksessä, ja sitä ei voida ymmärtää ilman tämän viitekehysten analysointia kuten Eskelinen (2009, 35) huomauttaa. Lisäksi kulutustaso ja yhteiskunnassa selviytymiseen vaadittavat materiaaliset resurssit vaihtelevat niin ajasta ja paikasta riippuen.

Suhteellinen eriarvoisuus (ja sitä kautta erityisesti suhteellinen köyhyys) ovat yhteydessä kansanterveyteen ja elinajan odotukseen (Särkelä & Eronen 2007, 66). Taloudellinen eriarvoisuus yhteiskunnassa vaikuttaa paljon muuhunkin kuin siihen, onko toisilla yksinkertaisesti enemmän ja toisilla vähemmän mitä tuloihin ja materiaan tulee.

Suhteellista köyhyyttä mitattaessa ei voida sanoa olevan mitään absoluuttista mittaria tai indikaattoria suoraan tarpeiden kautta, pois lukien absoluuttisen köyhyyden perustarpeet. Köyhyyden yksi kriteeri elintapojen valintojen vuoksi on tilan vastentahtoisuus (Ritakallio 1991, 17).

Suhteellinen köyhyys mitataan hyvinvointivaltiossa usein tietyllä prosenttiosuudella yhteiskunnan keskimääräisestä ansiotulosta, eli köyhyysrajalla. Euroopan Komissio määrittelee tämän rajan olevan 60 % keskimääräisestä tulosta, ja Euroopassa 17 % kotitalouksista elää vähemmällä kuin 60 %:lla keskimääräisen kotitalouden tuloista. Suomessa pienituloisuusaste on ollut viime vuosikymmenen ajan tätä keskiarvoa hieman alempi. Vuonna 2010 köyhyysrajan alle jäävän väestön prosenttiosuus Suomessa kokonaisväestöstä oli 13,3 % (Tilastokeskus 2012).

Suhteellista köyhyyttä mitataan siis yhteiskunnan mediaanituloihin, ja nämä mediaanitulot vaihtelevat suuresti yhteiskuntien välillä. Heikkilää (1990, 12 - 13) mukailten kohtuullisen elintason ylläpitäminen vaatii enemmän resursseja 2010-luvun Suomessa kuin esimerkiksi 1960-luvun Suomessa tai vaikkapa tämän päivän Intiassa.

Myös kohtuulliseksi nähty elintaso on hyvin subjektiivinen kokemus, ja esimerkiksi teknologiakehitys muuttaa tätä käsitettä nopeasti. Langaton viestintä ja internetin käyttömahdollisuus yleensäkin oli Suomessakin melko harvinaista 1990-luvulla, ja etenkin matkapuhelin oli harvinainen ylellisyys ja jopa statussymboli. Kymmenen vuoden päästä suurimmalla osalla suomalaisesta aikuisväestöstä (84 % kaikista kotitalouksista) on matkapuhelin (Tilastokeskus 2012), ja viimesijaisena toimeentulon turvaajana Suomessa käytetty sosiaalitoimistojen myöntämä toimeentulotuki, jonka tarkoitus on kattaa välttämättömät menot, periaatteellisesti pyrkii toimeentulotuen perusosallaan kattamaan myös ”puhelimien käytön” (Sosiaali- ja terveysministeriö 2013). Suomalaisessa yhteiskunnassa nähty minimitoimeentulo nähdään siis sellaisena rahallisena toimeentulona, joka mahdollistaa matkapuhelimen käytön. Ajatus kehitysmaihin suuntautuvasta humanitäärisestä avusta henkilökohtaiseen langattomaan viestintään, tai ajatus 1990-luvun lama-ajan toimeentuloturvasta joka olisi pyrkinyt kattamaan matkapuhelimen käytön, ovat ajatuksina lähinnä huvittavia. Matkapuhelin tänä päivänä avaa paljon mahdollisuuksia ja kuuluu arkeen, ja sen puute tekee esimerkiksi työnhaun vaikeaksi. Suhteellisen köyhyyden määritelmä on siis muuttunut radikaalisti muutaman vuoden sisällä, ja se sisältää vahvoja paikkakohtaisia määritelmiä.

Suomalaisesta köyhyydestä voidaan todeta, että absoluuttisen köyhyyden esiintyminen Suomessa on äärimmäisen harvinaista. Suomessa voidaan siis sanoa suhteellisen köyhyyden oleva vallitseva köyhyyden muoto, ja sama trendi on maailmanlaajuinen tätä nykyä. Vuodesta 1999 lähtien suhteellinen köyhyys on ollut köyhyyden muodoista yleisin maailmassa (Beaudouin 2007, 111).

Suhteellisen köyhyyden mittaamiseen liittyvät ongelmat liittyvät siis olennaisesti tarpeiden suhteellisuuteen. Matkustamisen tarve toimii hyvänä esimerkkinä tarpeiden suhteellisuudesta. Mahdollisuus liikkumiseen on yleisesti todettu kaikkien tarve tavalla tai toisella, selkeimpänä esimerkkinä työmatkat. Tämä tarve on yleinen, mutta kuitenkin toisille tärkeämpi tarve elinkeinon turvaamiseksi (Illich 1973, 52). Riippuen kulttuurikontekstista ja sijainneista yksityisomisteinen auto voi olla ainoa järjeenkäypä matkustamiskeino elinkeinon turvaamiseksi, vaikkapa pitkien työmatkojen ja julkisten liikennepalveluiden puuttuessa. Yksityisautoilua voidaan

kuitenkin useasti pitää myös ylellisyytenä, joka valitaan mukavuudenhalusta riippumatta siitä kuinka kattavaa julkinen liikenne on kyseisellä asuinalueella.

Yllämainitun esimerkin raameissa yksityisautoilun kustannukset saattavat tehdä tietyn työn ja elinkeinon turvaamisen mahdottomaksi tai vastaavasti yksityisautoilun kulutushyödykkeenä merkinä suhteellisen köyhyyden olemassaolosta niille, joille yksityisautoilu on tavoittamaton hyödyke kustannuksiensa vuoksi, vaikka se ei suoranaisesti autottomista suhteellisesti köyhiä tee. On kuitenkin todettava, että tämän mahdollinen poissulkeutuminen voi olla haitallista yksilölle riippuen hänen tarpeistaan. Relatiivinen hyödykkeiden deprivatio voi siis johtaa absoluuttiseen mahdollisuuksien deprivatation (Eskelinen 2009, 41).

4 DEPRIVAATIO

Deprivatio on moniulotteinen käsite, jonka mittaamiseen tarvitaan tietoa ihmisten elämisen ehdoista ja sellaista tarpeista jotka ovat välttämättömiä yksilön toimimiseen ympäröivässä yhteiskunnassaan (Penttilä 2003, 77). Mitä taloudellisesta köyhyydestä seuraa, tai saattaa seurata? Olisi epärehellistä väittää että resurssien niukkuus ei vaikuttaisi yksilöön kokonaisvaltaisesti, ja että hyvinvointi tai toimeentulo olisi pelkästään tietyn tulorajan saavuttaminen ja sen tulorajan puitteissa toimiminen. Deprivatio sosiologian käsitteenä sisältää taloudellisten resurssien tarpeiden lisäksi myös näkökulman yksilön hyvinvointiin toiminta- ja elämänhallintaresurssien kautta. (Kallio 2004, 10 - 11.)

Deprivaatiota voi syntyä olosuhteissa, jotka estävät ihmisen kokonaisvaltaista kehitystä yhteiskunnan määrittelemien raamien mukaan. Lähtökohtaisesti voidaan silloin puhua deprivoivista tekijöistä, jotka ovat esteitä ihmisen kehitykselle sekä aineellisten ja sosiaalisten tarpeiden tyydyttämiselle. Deprivoivat tekijät voivat aiheuttaa erilaisia deprivatation muotoja, joita ovat mm. emotionaalinen, taloudellinen, sosiaalinen ja fyysinen deprivatio (Heikkilä 1990, 136 - 141).

Vaikka vähätuloisuus ei automaattisesti huono-osaisuutta aiheutakaan, voidaan sen kuitenkin osoittaa olevan vahvasti sidonnainen siihen. Taloudellinen ahdinko on siis vahvasti sidoksissa yksilön toimintamahdollisuuksiin yhteiskunnassa, toisin sanoen yksilön yhteiskunnallisen inklusion toteutumisessa. Tämän inklusion toteutumatta jäämistä voidaan kuvailla sosiaalisesti deprivatioksi. Sosiaalinen deprivatio käsitteenä kuvaa sananmukaisesti puutetta, menetystä tai perustarpeiden tyydyttämättä jäämistä eli toimintaresurssien puutteellisuutta ja ongelmien kasautumista (Pohjola 1994, 192).

Deprivatio viittaa siis olennaisesti myös köyhyyteen ja (passiviiseen) sopeutumattomuuteen yhteiskuntaan, mutta sitä se ei yksinomaan ole. Taloudellinen niukkuus ja sen aiheuttamat puutteet ovat usein deprivatian lähteitä (Penttilä 2003, 77).

Deprivatiota voidaan tarkastella monesta näkökulmasta. Glock (1964) erittelee teoriassaan viisi eri deprivatian muotoa, joita ovat:

-Taloudellinen deprivatio

-Sosiaalinen deprivatio, jolla kuvataan puutteellista sosiaalista asemaa,

-Orgaaninen deprivatio, joka tarkoittaa yksilön heikkoa psyykkistä tai fyysistä terveyttä verrattuna toisiin ihmisiin,

-Eettinen deprivatio, joka kuvastaa yhteiskunnan tarjoamia, riittämättömiksi koettuja eettisiä arvoja,

-Psyykinen deprivatio, joka on usein sosiaalisen deprivatian seurausta.

(Glock 1964, 26 – 29.)

Glockin näkemys deprivatiosta on limittyvä. Esimerkkinä voidaan nimetä esimerkiksi yksityisen ja julkisen terveydenhuollon erot laadussa ja saatavuudessa. Vastaavasti sosiaalinen ja psyykinen deprivatio vaikuttaa huomattavasti yksilön mahdollisuuteen luoda kontakteja työelämään, ja siten taloudellisen deprivatian

syntyyn. Taloudellinen deprivatio saattaa siis johtaa muihin deprivaaation muotoihin, ja toisin päin.

5 OPINNÄYTETYÖN TOTEUTUS JA MERKITYS

Opinnäytetyöni on laadullinen tutkimus, joka aiheensa ja tarkoituksensa vuoksi tulkitsin tuloksia abduktiivisen päättelyn avulla. Opinnäytetyöni on luonteeltaan ilmiöitä (=köyhyys, deprivatio ja pitkäaikaistyöttömyys) kuvaileva. Sen tavoitteena on paljastaa osittain pitkäaikaistyöttömyyttä subjektiivisena kokemuksena, niin kuin se pitkäaikaistyöttömälle ilmenee arjessa. Pitkäaikaistyöttömyys suomalaisessa yhteiskunnassa sisältää leimautuneisuutta, osittain suomalaisen yhteiskuntaa määrittävän korkean työetiikan vuoksi. Työttömyys nähdään usein vain työn puutteena ja yksilön henkilökohtaisena ongelmana, ottamatta huomioon yhteiskunnassa esiintyvää rakennetyöttömyyttä, työttömyyden aiheuttamia arjen haasteita ja em. sosiaalista deprivatiota. Työn tarkoitus on siis avata pitkäaikaistyöttömyyden ongelmia, pitkäaikaistyöttömien arkea. Mitä esteitä itse työttömyys tuo vastaisuudessa työllistymiseen ja arjen hallintaan yksilöiden elämänsäkaressa. Minkälainen on pitkäaikaistyöttömyyden subjektiivinen kokemus? Mitä haasteita pitkäaikaistyöttömyys tuo arkeen? Mitä muuta työ tuo tekijälleen kuin ansiotulon, ja mitä työttömyys on ansiotulojen menetyksen lisäksi? Näihin kysymyksiin opinnäytetyöni pyrkii vastaamaan haastateltavien kokemusten perusteella.

5.1 Tutkimuksen tuottama tieto

Opinnäytetyö on tapaustutkimusta, ja työttömyyden subjektiivista kokemusta avataan näiden haastattelujen tuoman syvemmän tiedon analyysin avulla. Opinnäytetyö ei siis pyri selittämään työttömyyttä ilmiönä tarkasti, vaan kuvailemaan tutkimuskohteiden työttömyydestä johtuvia ongelmia tarkasti. Tutkimuksesta saatu tulos ei siis edusta yleistettävää tietoa, vaan se pyrkii lisäämään syventävää ymmärrystä tutkittavan asian luonteesta, ja saatuja tuloksia voidaan hyödyntää vastaavissa tutkimuksissa tai syventämään käsitteitä asiakkaiden subjektiivuudesta.

5.2 Laadullinen tutkimus

Laadullinen eli kvalitatiivinen tutkimus on tieteellisen tutkimuksen menetelmäsuuntaus, jossa pyritään ymmärtämään kohteen laatua, ominaisuuksia ja merkityksiä kokonaisvaltaisesti (Jyväskylän yliopisto 2014).

Opinnäytetyön aineistonkeruumenetelmä on kvalitatiivinen haastattelu. Tutkimuksen kohteena on irtisanottujen raskaan teollisuuden työntekijöiden kokemus taloudellisesta tilastaan, ja sosiaalisen deprivaaation kokemuksesta. Haastatteluissa kaksi raskaan teollisuuden piiristä irtisanottua kertovat subjektiivisia näkemyksiä omasta toimeentulostaan ja siitä, miten irtisanominen, ja siitä seurannut pitkäaikaistyöttömyys on vaikuttanut heidän toimintakykyynsä.

5.3 Avoin haastattelu

Avoimessa haastattelussa haastattelija ja haastateltava ovat kielellisessä vuorovaikutuksessa keskenään ja haastattelija pyrkii luomaan tilanteesta mahdollisimman luontevan ja avoimen. Avoin haastattelu muistuttaa tavallista keskustelua. Itse keskustelun kulkua ei ole ennalta määritelty tarkasti, vaan se etenee tietyn aihepiirin sisällä vapaasti ja paljolti siihen suuntaan, mihin haastateltava kertomillaan kokemuksillaan sen vie. Haastattelussa on toki tarkoitus puhua tietyistä etukäteen mietityistä teemoista. Tarkkojen kysymysten sijaan avoimessa haastattelussa edetään mahdollisimman keskustelunomaisesti ja luonnollisesti antaen tilaa haastateltavan kokemuksille, tunteille, mielipiteille ja hänen perusteluilleen edellä listatuista asioista. Haastattelun kulkua ei ole suunniteltu ennalta vaan se on avoin kaikille mahdollisuuksille. Haastattelija on syventynyt mahdollisiin haastattelun aiheisiin ennalta ja siten valmistautunut sen tuomiin mahdollisuuksiin. Kysymyksiin, joita haastattelija esittää tilannetta ja haastateltavaa mukailleen, ei yritetä tarjota valmiita vastauksia. Haastateltavan annetaan puhua asiasta vapaasti. (Hirsjärvi & Hurme 2001; Eskola & Suoranta 2000, 86 - 88.)

Opinnäytetyön aineisto on kaksi avointa henkilöhaastattelua. Haastattelussa kartoitetaan ennalta suunniteltujen kysymysten ja keskusteluaiheiden perusteella henkilöiden työ- ja koulutustaustaa, heidän työttömyytensä syytä ja alkua,

työttömyyden subjektiivista kokemusta, viranomaistahojen ja niiden menettelyjen kokemista, sekä deprivaaation käsitettä ja sitä, miten työttömyys ylipäättään koetaan. Tarkoitus on myös kartoittaa henkilöiden työmotivaatiota ja heidän omaa näkemystään siitä, miten he mieltävät mahdollisuutensa työllistymiseen tulevaisuudessa. Tuotettu aineisto siis kuvaa subjektiivista työttömyyden kokemusta, ja aineisto kuvailee työttömyyden vaikeutta kuten yksilö sen kokee. Haastateltavien kokemuksia ei ole tarkoitus verrata tai vetää niistä yhtenäisiä johtopäätöksiä, vaikka analyysin on pyritty kertomaan kummankin haastateltavan näkökulma samaan asiaan tai aihepiiriin.

Henkilöhaastattelut ovat anonyymejä, sillä aihe on osittain arkaluontoinen. Haastateltavat saatiin haastatteluihin kysymällä vapaaehtoisia haastateltavia mm. yhdistyksen kautta, joita en tässä tarkemmin nimeä henkilösuojaan takia. Haastattelut perustuvat vapaaehtoisuuteen, ja palkkiota niistä ei annettu.

Haastattelujen paikat sovittiin yksilöllisesti haastateltavien kanssa, ja ne nauhoitettiin. Haastattelujen litteroinnin yhteydessä haastateltavien henkilötiedot tai muut tunnistamisen mahdollistavat tekijät pidettiin erillään litteroinnista, ja haastateltavien nimet vaihdettiin. Myös haastateltavien tarkat työpaikat on pidetty poissa haastatteluanalyysistä, pois lukien tieto että haastateltavat ovat Kymenlaakson paperiteollisuudessa pitkän työuran tehneitä työttömiä. Itse raakanauhoitukset ovat poistettu, ja niiden kopiot jotka sisältävät haastateltavien esittelyt ja henkilötiedot, ovat kopiosuojattuja ja salattu salaustyökalun avulla. Tietokone, jolla haastattelut litteroitiin ja joka sisältää em. haastattelumateriaalit, on salasanasuojattu, ja se ei ole fyysisesti kytketty internetiin tai muuhun verkkoon.

5.4 Teoriaohjaava analyysi

Tutkimus on osittain teoriasidonnainen, mutta aineiston analyysi ei suoraan perustu teoriaan. Kytkenät siihen ovat kuitenkin selkeät. Aineistosta tehdyille löydöksille etsitään oman tulkinnan tueksi mahdollinen teoreettinen selitys. Tutkimus ei ole suoraan teoriasidonnainen, vaikka teoria usein tukee abduktiivista päättelyä (Tuomi & Sarajärvi 2002, 99).

Aineisto on jaoteltu teemoittelun periaatteen mukaisesti. Aineistosta on etsitty teemoja, ja se on luokiteltu sitä kuvaavien teemojen alle. Teemat on kuvattu

alkuperäisillä sitaateilla, jotka ovat sanatarkkoja lainauksia haastatteluista (Saaranen-Kauppinen & Puusniekka 2006).

Sisällönanalyysissä aineistona käytettyä kahta haastattelua olen tarkastellut teoreettisen viitekehyksen sisällä poimien relevantit asiat. Litteroinnin jälkeen saatu tekstimuotoinen aineisto on diskurssianalysoitu. Diskurssianalyysissa tarkastellaan tekstimuotoisia tai sellaiseksi muutettuja aineistoja. Tärkeää on, että tutkittava aineisto on tekstimuotoinen. Sisällönanalyysi muodostaa tutkittavasta ilmiöstä tiivistetyn kuvauksen, jolla kytken tulokset ilmiön tai ilmiöiden laajempaan asiayhteyteen. Sisällönanalyysi voidaan tehdä aineistolähtöisesti, teoriaohjaavasti tai teorialähtöisesti. Analyysi ja sen luokittelu perustuu aineistoon, eikä täysin valmiiseen teoreettiseen viitekehykseen (Tuomi & Sarajärvi 2002, 105 - 116.)

6 HAASTATTELUT

Haastateltavat on nimetty ”Henkilö A” ja ”Henkilö B” anonymiteetin ylläpitämiseksi. Haastattelut suoritettiin erikseen kummankin haastateltavan itse sopimalla ajalla heille sopivassa paikassa.

6.1 Haastateltavien esittely

Henkilö A on noin 50-vuotias perheetön mies. Hän on koulutukseltaan kansakoulun käynyt ja suorittanut paperiteollisuuden ammattitutkinnon 2000-luvun alussa. Lähinnä oli töissä Summan tehtaalla. Ennen armeijaan menoa Henkilö A teki sekalaisia töitä lyhyissä työsuhteissa. Hän työllistyi armeijan jälkeen tehtaalle 1980-luvun alussa ja hän teki kyseisellä tehtaalla melkein 30 vuotta paperihommia. Päätyi tehtaalle alun perin määräaikaisiin töihin hakien työpaikalle ”suvun kautta”. Teki hyvin lyhyen pätkän putkitöitä, mutta käytännöllisesti muutaman viikon sopimuksen loputtua päätyi takaisin paperitehtaalle ja teki siellä töitä tehtaan alasajoon asti.

Henkilö B on noin 50-vuotias perheellinen mies, joka asuu vaimonsa kanssa. Lapset ovat jo lähteneet kotoa. Hän on koulutukseltaan ylioppilas 70-luvun puolivälistä, ja päätyi tehtaalle kesätöiden kautta. Ennen tehtaalle työllistymistä Henkilö B oli ollut töissä erilaisissa sekatöissä. Ylioppilastutkinnon suorittamisen ja armeijan jälkeen Henkilö B työllistyi omien sanojensa mukaan lähinnä siksi, että raha kelpasi ja jotain

sitä oli tehtävä. Tehtaalle hän sai määräaikaisen työsuhteen 70-luvun lopulla, josta hän sai vakituisen paikan paperitehtaalla, ja työsuhde jatkui vuoteen 2011.

6.2 Työsuhteen irtisanominen

Henkilö A: ””kyl se niinku aika nopee se tapahtui. Se oli ennen sitä päätetty kun me saatiin siitä niinku 17 tuhatta korvauksia. Meillä oli niin kovat palkat niin ne mietti että pannaan toi tehdas kiinni. Kyl se niinku tuli silleen aika yllätyksenä”

Henkilö B: ”Kato kun se kauppa julkisettiin muistaakseni 2011 kesällä ja kun se astu voimaan ja sit me saatiin kahvikuppia ja tällasta brosyryä että tervetuloa UPM:iin. Sanotaan et noin kuukaus sen jälkeen sanottiin et tehdas suljetaan. Sellanen vaaran aavistaminen oli takaraivossa. Ei se tullu siinä mielessä yllätyksenä. Se kyl harmitti et annettiin toivoa. Se oli aika noloa UPM:n puolelta. Ei se periaattessa yllättäny, oli sellanen asenne ja toi Voikkaa kun oli aikasemmin niin ties sen että näin voi käydä. Kylmäst vaan kaikki sileäksi. Sekin tiedettiin et on velkanen yhtiö niin osas aavistaa että jotain tulee.”

Haastateltavien kokemusten mukaan työpaikkojen menetystä siis osattiin varovaisesti pelätä. Työsuhteiden irtisanominen tuli silti tavallaan yllätyksenä, ja itse irtisanomiset hoidettiin tavalla, joka ennako-odotuksista huolimatta oli tyyli. Melinin ja Mamian (2008) mukaan esim. Voikkaan tehtaalla YT-neuvottelut ja jälkimainingin tukitoimenpiteet ovat sujuneet ”vanhempien työntekijöiden näkökulmasta kohtalaisen hyvin”, ja radikaalien irtisanomisten herättämät negatiiviset tunteet tulevat työntekijöiden arkeen, vaikka irtisanomiset olisi hoidettu ”olosuhteisiin nähden parhaalla mahdollisella tavalla”. Haastateltavan kokemukset ja tuntemukset asiasta ovat erilaiset.

Paperiteollisuus koki radikaalin muutoksen 2000-luvulla, ja ala oli siirtymässä suurten muutoksien kautta perustilaan, jossa työvoimaa ja tehtaita olisi maakunnissa huomattavasti vähemmän (Kuisma ym. 2011, 247).

Alan työllistymiseen ja yleensäkin raskaan teollisuuden kannattavuuteen vaikuttivat myös talouden taantumet ja markkinavoimat. Tämä on johtanut alentuneeseen teollisuuden kannattavuuteen ja työllistymiseen. Vuonna 2010 metsäteollisuus työllisti yhteensä 69 000 henkilöä, ja metsäsektorin keskimääräinen työttömyysaste nousi 9,0 prosenttiin, kun se vuotta aiemmin oli 8,0 prosenttia. Työttömyysaste oli korkein massa- ja paperiteollisuudessa (Metsätilastollinen vuosikirja 2011.)

Tulotason muutos

Henkilö A: ”sellasta vajaata 60 tuhatta se oli vuodesta ja siitä sit verot pois, et kyl siitä aika hyvin jäi. Se on varmaan nyt joku 30 tuhatta, et liiton rahoilla oon”

Henkilö B ”Tota, mähän oon edelleen ansiosidonnaisella eli en työttömyyskorvauksella, mut netto on tippunu jotain 500-600 kuukaudessa. Sanotaan näin et jos sattuis jonkinlainen taloudellinen katastrofi tai tarvis vaihtaa esimerkiksi autoo. Aivan hyvin oon tullu toimeen.”

Haastateltavat eivät halunneet kovin tarkkoja lukuja antaa tuloistaan haastattelujen anonymiititistä huolimatta, mikä on sinänsä ymmärrettävää asian henkilökohtaisen luonteen vuoksi. Kuten yllä kuitenkin todetaan, ovat haastateltavien tulotasot melko korkeat päivärahan ansiosidonnaisuuden ansiosta. Vertailun vuoksi Euroopan unionin määrittelemän köyhyysrajan eli 60 % koko väestön mediaanituloista, oli vuonna 2011 Suomessa 1137 euroa kuukaudessa/13640 euroa vuodessa (Tilastokeskus 2012), ja palkansaajien keskimääräinen bruttoansio vuonna 2011 on 3109 euroa kuukaudessa/37308 euroa vuodessa (Tilastokeskus 2012). Näihin lukuihin verrattuna voidaan todeta haastateltavien ansiosidonnaisen päivärahan tason, ja yhteiskunnan avun päivärahan mahdolliseen pitkäaikaiseen käyttöön tarjoavan melko korkean tulotason suhteessa esimerkiksi nuoriin työttömiin joilla ansiosidonnaisuusmahdollisuutta ei välttämättä ole. Verrattaen muihin työttömien ryhmiin työttömyys- tai sosiaalipohjaisiin etuuksiin tulos on sama. Lienee aiheellista kysyä, onko oikeudenmukaista ylipäättään käydä yhteiskunnallista keskustelua lähtötasoisten työmarkkinaetuuksien passivoivasta vaikutuksesta tai työn teon kannattavuudesta, jos tietyin edellytyksin saa samantasoista ansiosidonnaista päivärahaa kuin mitä keskiarvoinen suomalainen työntekijä saa kokopäiväisestä työstä.

6.3 Taloudellisen deprivaaation kokemus

Henkilö A ”Mul on sen verran säästöjä. Aikanaan säästin ja maksoin. Mie kyl laitoin jemmaan, se oli nuorempana ihan toista. Kaikki kämpät on maksettu ja niistä ei oo velkaa. Silloin ku oli töissä niin ei sitä ollu aikaa käyttää sitä rahaa”

BBBB ”Oon sellanen raihnanen ukko et ei mulla oikeestaan harrastuksia oo. Nii tota emmä suoranaisesti oo joutunu tinkimään mut varauduin aika hyvissä ajoin tähän ruokakaupassa käynnissä tähän -30 prosenttiin. Et aina kun mahdollista niin pyrin ostamaan sitä. Laskut kyl saa maksettua ja jää pikkasen säästöönkin”

Haastateltavat eivät erityisemmin kokeneet olevansa taloudellisesti huono-osaisia pitkittyneestä työn puutteesta huolimatta. Haastattelussa kuitenkin ilmenee taloudellisen turvattomuuden tunnetta, ja tarvetta elää tietoisesti säästeliäämmin, kuin työelämässä säännöllisten palkkatulojen läsnä ollessa. Haastateltavien samankaltaista kokemusta taloudellisesta vakavaraisuudesta voi perustella heidän elämänsä vaiheella: talot ja muu omaisuus on maksettu pitkän työuran aikana, ja mahdolliset lapset ovat jo aikuistuneet. Elämän suurimmat investoinnit ovat siis jo tehty. Haastateltavien näkemys omasta elintasosta ja elämäntyylistä alleviivaavat alhaista menotaso ja tietynlainista askeettisuutta ja säästäväisyyttä heidän oman kokemansa mukaan. Ottaen huomioon edellä mainittu haastateltavien suhteellisen korkea tulotaso käytettäessä ansiotyöllistyneitä voidaan todeta taloudellisen hyvinvoinnin kokemuksen olevan subjektiivinen ja yksilökohtainen asia jota määrittää suuresti oma elintaso, ja yksilön kohtuulliseksi mieltämä elintaso ympäröivässä yhteiskunnassa.

Henkilö A: ”mul on yks kaverikii joka on sen karhulan jälkeen, ja se on eronnu vaimostaan ja sil on lapsii. Se haki näihin kaikkiin tehtaisiin mut ei kuulunu mitään. Se joutu sit peruspäivärahalle. Nii se on se vähän reilu viis sataa. Sil ei paljon juhlita ja maksat siit emännälle maksat talosta puolet ja sit on niit pieniä muksui, elätät niitä sitten siinä. Mul on taas sit niin liiton päiviä niin ne riittää pitkäks aikaa, riittää ens vuodeksikin vaikka nyt ei tee mitään”

Ansiosidonnaisen päivärahan tuoma korkea tulotaso on haastateltavalle hänen oman kokemuksensa mukaan riittävä, ja hänen kokemuksensa mukaan suurta taloudellista huolta ei ole verrattaen muunlaisten työttömyysetuuksien saajiin. Suurin kiireellisyys työllistymisen puolesta on merkittävästi alentunut.

Työttömien joukosta noin kolmasosan asettavan työn vastaanottamisen ehdoksi sen, että käteen tuleva palkka ylittää työttömyysturvan tulotason (Vähätalo 1998, 119). Haastateltavan tulotaso kuten edellä mainittiin, on yli kansallisen mediaanin. Työn vastaanottokynnys on siis haastateltavalla melko korkea, ja yllä kuvattuun tulorajojen passivoimiin työttömien asenteisiin voidaan käyttää instrumentaalisen tai välineellisen työasenteen käsitystä (Goldthorpe ym. 1969).

6.4 Tukitoimenpiteet

Henkilö A: ”nii jos omaa firmaa perusti niin siihen olis saanu starttirahan, mut ei me oikeasti paljon muuta apua siitä saatu. Ei siinä niinku mitään työpaikkoja tarjottu. Itte piti ja sitte hakea ja vähän käytiin muihin tehtaisiin tutustumassa työnantajan toimesta”

Henkilö B: ”Tota mehän käytiin UPM:n maksamat trukkikurssit, tulityökurssin ja 3 viikon atk-kurssin ja mitä äijät puhu viime kesänä ja tänä kesänä ni myllykoskelaisia kesätöihin.”

Haastateltavat eivät miellä ”päivien nollausta” (ansiosidonnaisuuden jatkuminen ansiosidonnaisten päivien uudelleen alkamisen, tässä tapauksessa lähinnä työvoimatoimiston tukitoimenpiteiden ansiosta) tulotason suhteellisen pientä pudotusta (verrokkina ansiopäivärahan suhde palkkaan) tukitoimenpiteenä.

Haastateltujen näkemykset työn luonteesta heijastavat heidän työllistymisensä aikakautta. Kohoavien koulutusvaatimuksien, työn specialisaation ja lama-ajan jälkeisien työttömien määrrien vuoksi työn kysyntä, tarjonta ja työmarkkinoiden laatu on muuttunut huomattavasti.

Melinin ja Mamian (2008) mukaan ”paperialan kriisin työttömistä vanhemmat työntekijät ovat olleet haluttomia kouluttautumaan uudestaan, eivätkä työnantajat vieläkään palkkaa mieluusti vanhempaa väkeä”, ja ”Irtisanomisen jälkeen siirtyminen uusille urille on tästä syystä vaikeampaa” (40). Melin myös mainitsee palvelualan työpaikkojen lisääntymisen eräänlaisena korvaajana menetetyille teollisuuden työpaikoille (38).

Haastateltavien ikää, terveydentilaa ja koulutusta ajatellen on syytä huomauttaa, että palvelualoille työllistyminen ei kaikissa tilanteissa ole realistista ottaen huomioon palvelualojen vaativan koulutuksen, joka on päinvastainen raskaan teollisuuden koulutuksen ja osaamisen kannalta. Lisäksi esimerkiksi vanhustyö on fyysistä työtä, joka sisältää paljon siirtämistä ja asiakkaan nostamista. Haastateltavien esittelyistä ja puheista huokuu sitoutuminen paperiteollisuuden rutiineihin ja turvaan jo nuoresta iästä. Iäkkäämpien työntekijöiden motivoiminen alusta aloittamiseen muutaman vuoden työllistymisen vuoksi on erittäin haastava tilanne motivaation kannalta.

Uudelleen kouluttautuminen ei ole pysyvä ratkaisu yhteiskunnan rakenteisiin. Päinvastoin, on merkkejä siitä että vaatimustasojen jatkuva kohoaminen marginalisoi väestöä entistä tehokkaammin. Läheskään kaikki eivät pääse tekemään sitä työtä, mitä haluaisivat, vaan on tehtävä sitä mitä on tarjolla (Rauhala 1991, 167).

6.5 Taloudellinen turva

Henkilö A: ”no en mie oikeesti oo sillee joutunu karsimaan asioista. Kyl mie suunnilleen samalla tavalla elän. Talon meinasin tehdä mut kun tehdas loppu niin en uskaltanu rakentaa. Olis varmaan tehty jo jos työt olisi jatkunu niinkuin ennenkin.”

Henkilö B ”Tää taloudellinen tilanne ni me ei olla vuosiin käyty missään matkustelemassa. Nuorempana sitä tehtiin. Mut kun ei harrasta sellasia muutenkaan ni ei tarvi pihistää sieltä ja täältä et pääsee kanarialle. Et sillätavalla ei oo siitäkään tarvinnu luopua kun ei sitäkään oo tehny. Jos vaikka auton kolarois tai muuta ni sit

vois olla harmin paikka. Joku sellanen iso investointi. Tai sairastuis niin vakavasti et joutuis pitkäaikaishoitoon. Se vois romuttaa talouden. Ei se autokaan kai oo välttämätön, harmittais sekín. ”

Henkilö B ”En oikeestaan harrasta mitään eli en käy kalassa tai pelaas jotain ni tää ei oo siinä suhteessa vaikuttanu millään tavalla. Tää on hyvä tää olkkarihomma ni kuuluu mitä muille kuuluu.”

Vaikka haastateltavat edellä mainitsivat tulevansa taloudellisesti tyydyttävästi toimeen, tiedostavat haastateltavat vahvasti henkilökohtaisen toimeentulonsa heikentyneen niin, että ylimääräisiksi koetuista menoista on pitänyt karsia ja mahdollisen akuutin taloudellisen kriisin kohtaamisessa heikentynyt tulotaso voi olla mahdollinen deprivatiokierteen aiheuttaja.

6.6 Elämänhallinta

Henkilö A: ”Ei mul tietenkään suu tuohesta ole ja tuleehan sitä otettua mut ei isoja määriä. Silloin töissä ollessa tuli otettua enemmän kun työporukan kanssa vapailla vedettiin hirveät jurrit”

Henkilö B: ”Myönnän et tulee lirutettua vähän liian usein. Nyt on ainaki enemmän vapaa-aikaa et varmaan on lisääntyny kulutus. Olen sujut kyl sen kanssa, mut oon myöntäny itselleni et oon alkoholisti. En kannu siitä huonoa omatuntoa. ”

Toinen haastateltavista kokee alkoholinkäyttönsä vähentyneen, kun taas toinen mieltää lisääntyneen vapaa-ajan lisänneen alkoholin kulutusta. Toinen haastateltavista toteaa alkoholinkulutuksen olleen osa työyhteisön vapaa-aikaa yhdessä, kun taas toisen haastateltavan työttömyyden aikainen lisääntynyt alkoholinkulutus kertonee toimettomuudesta ja sen tuoman vajeen täyttämisestä. Merkittävää on, että hän kuitenkin näkee olevansa työkykyinen, vaikka mieltää olevansa alkoholisti. Kenties haastateltava mieltää alkoholinkulutuksensa loppuvan mahdollisen oikeanlaisen työllistymisen johdosta, tai näkee alkoholinkäyttönsä rajaantuvan vain vapaa-ajan puolelle (mikä ei hyvästä elämänhallinnasta kertoisi).

Henkilö B: ”Työt loppu, ni useammallekin sanonu et kuinka äkkiä se vieraantumisen tapahtuu. Sit alkaa miettimään et pärjääköhän sitä enää. Ymmärrän ton et jos kysyy kaverilta et onks se töissä ja se sanoo et en enkä haluakaan, ni se antaa heti määrätynlaisen kuvan. Perkeleen lusmu, sosiaaliuella elävä ja toiset ettii duunia ja tekee paskahommia et se saa olla kotona. ”

Haastateltava tiedostaa työn merkityksen suomalaisessa yhteiskunnassa, ja potee siksi osittain huonoa omaatuntoa työttömyydestään. On silti mielenkiintoista, että haastateltava kategorisoi toimeentulotukiongelmaiset työmotivaation perusteella, vaikka oma henkilökohtainen työmotivaatio olisikin osittain valitseva tai passiivinen.

Henkilö A: ”ei mulle mitään kummempia ongelmia oo tullu. Vuorohommat ku lopettaa niin siinä menee pitkään et tulee se rytmi. Nyt on paljon pirteempi ja virkeempi ku on 30 vuotta tehny hommia. Se on tietty harmi et parin viikon välein ei tuu sitä kunnon tiliä mut eihän se raha kaikkee ratkase.”

Haastateltava kokee tulevansa toimeen hyvin eikä näe toimeentulonsa tuottavan itselleen akuuttia ongelmaa, mutta tiedostaa silti ansioiden alentumisen. Työn mielekkyys vuorotöissä on vahvasti sidoksissa korkeaan tulotasoon, jonka haastateltavan työpaikka mahdollisti. Suurin motivaatio haastateltavalla oli siis korkea ansiotaso, jonka saadakseen haastateltava koki tinkivänsä muilta hyvinvoinnin osa-alueita.

Henkilö B: ”Mä olen aina ollu aamutorkku ja tota sanotaanko et vielä enemmän painottunu myöhäsemmäks ku ei tarvi lähtä mihinkään. Jos ei vaikka ees väsyttä tota ni kurkkaa ikkunasta et taas sataa. Ni mä luen vähä ja eräänlaista joutilaisuutta. Aamulla ei ole kiire ja voi sanoo et on aika onnellinen tilanne et ei oo hoppu mut kuten sanoin ni en kyllä halua eläkkeelle. Niinku sanoin ni koko elämänsä on tottunu tekemään ni ei osaa olla ilman. Kotonakin hommaa on vaik kuinka. kotonakin tehny

näitä juttuja sillä periaatteella et tee sydämellä tai älä tee ollenkaan. Muuten tulee huonoo jälkee tai huolimattomasti tulee tehty ellei oo ajatus mukana. Eli kun on tällanen iso tontti ja kaikenlaista sellasta tekemistä, ni jos ei huvita ni tekee jotain muuta. Ku kukaan ei oo hoputtamassa. Ni ...no muija nyt välillä naputtaa. ”

Jahoda (Vesalainen & Vuori 1996, 50 - 53) eritteli työn piilofunktiona toiminnallisuuden ja säännöllisyyden. Haastateltavan kertomuksesta ilmenee säännöllisyyden puutetta, jonka työ on aiemmin hänelle tuonut.

Toisaalta haastateltava kokee olevansa halukas työllistymään ja tekemään töitä kokemansa joutilaisuuden keskellä, mutta kertoo vaihtelevasta motivaatiosta työllistymisen suhteen.

6.7 Näkemys työkyvystä ja työmotivaatio

Henkilö A: ”Se on vähä ku käytetty auto. Et mikä pettää seuraavana. Vakituiseks et varmasti pääse.

Kyl mie niinku oon hakenu paperitehtaisiin, laittanu hakemuksii mut ei oo mitään kuulunu. Mut se on varmaan toi ikä mikä tekee paljon. Ne kattoo sen, vaikka miäkki olin sellanen et osaan helvetisti hommia. Mut nykyään halutaan sellasia mitkä osaa sähkötöitä tai korjata. Mut kyl miä haen sillee ja ittehän miä oon aina työni hakenu, työvoimatoimistosta en oo ikinä töitä saanu. Et kyl mul saattaa olla töitä, mie nyt en pidä niin kiirettä”

Haastateltava kokee olevansa monitaitoinen, mutta on enimmäkseen hakenut vastaaviin töihin joista jäi työttömäksi, vaikka ei koe alalle työllistyvänsä korkean ikänsä vuoksi, ja tiedostaa raskaan teollisuuden alasajon tuoman työpaikkapulan. Työn specialisaatio ja koulutusvaatimukset eri aloilla rajoittanevat haastateltavan työllistymistä esimerkiksi hänen mainitsemiin sähkötöihin. On merkittävää kuitenkin, että haastateltava kokee olevansa moniosaaja, mutta syrjäyttää itsensä työmarkkinoilta ikänsä ja osaamisensa vuoksi, eikä koe kiirettä työllistymiseen (johtuen taloudellista tilanteestaan joka on hänelle tyydyttävä työttömyydestä huolimatta).

Henkilö B ”Tosiaan mut passitettiin TE-toimistoon juttusille ja se pisti mut helsinkiin avireen, ja mut tutkittiin päästä varpaisiin. Fysiatrit katto hermotukset ja kuvat polvista ja keuhkot katottiin ja puhallustestit sun muut ja että mie sanon etei mul mitään oo töitä vastaan. Oon vanha mut hyväks kunnos. Jalat renaa ja olkapää on leikattu mut. Aviressakin sanoin et en mä eläkkeelle halua, oon työkykyinen vielä. Tai sanotaanko että työrajoitteinen. Kaikkee ei pysty tekemään. Mut tota tilanne ku on tällanen, tää Kouvolan tilanne, niin pitää olla aktiivinen. Ku on sunkin ikäisiä vailla töitä.”

Eläkeikää lähestyvien ihmisten kiinnostus vähenee työelämää kohtaan, ja terveys ja eläkkeelle pääsy ottaa työn tärkeyden paikan (Gallie ym. 1994). Haastateltavat tiedostavat terveyden ja ikääntymisen tuomat haasteet mitä työelämään tulee. Kiinnostusta työelämään siis on, mutta haastateltavat ”syrjäyttävät” itseään työmarkkinoilta.

Henkilö A: ”Varmasti riittää sitte noit päivärahoi koska tää todnäkö tulee tiukkeneen se eläkkeelle pääsy sun muuta ni jos 3-4 kuukautta sais jatkoaikaa ni vois vähän varmistaa sitä että ei joudu työkkäriin. Mul on edelleen kyl motivaatio et en halua kotona maleksii vaikka kyl viihdyn kotona. ”

Haastateltava on pessimistinen pitkäaikaistyöllistymisen suhteen. Työn saanti mielletään enemmänkin ajoittaisiksi työrupeamiksi, joilla turvataan taloudellinen toimeentulo työllisyyden ja sen jälkeisen työttömyyden ajaksi sen sijaan, että työllistyminen nähtäisiin mahdollisuutena tehdä vielä kattava työura eläkeikään asti.

6.8 Kokemukset työvoimatoimenpiteistä

Henkilö A: ”kyl ne tavallaan vähän auttoi siinä et pääsin sinne kartonkitehtaalle. No on se ehkä vähä ollu avuksi, se riippuu ihan siitä kuka henkilö siellä on. Siel on niitä semmosia mitkä ei ees anna työtodistuksia, ne sanoo et se maksaa eikä tää oo mikään kopiointipalvelu. Sit sanotaan kun käydään ilmoittautumassa et sunkin pitäis jotain keksii. Oon jotain kursseja käyny sitä kautta. Sillee ne on kyllä jelpannu. Miten ne sit

enemmän pystyis auttaan, en tiedä. Ku oon ite aika aktiivinen. Itehän ne pitää ne paikat ettiä. Jotain päivän kursseja oon siellä käyny ja itte oon niille hakenu, ei oo kukaan pakottanu”.

Haastateltava on kokenut työvoimatoimiston tarjoaman koulutuksen osittain hyödylliseksi, vaikka kokeekin henkilökemian välillä olevan hankaavaa. Työvoimatoimiston palveluita haastateltava ei kuitenkaan pidä loppujen lopuksi sellaisina, jotka häntä auttaisivat suoranaisesti työllistymään.

”Siinä tuntee ittensä niin helvetin järkeväksi. Meil on tää perhanan tilanne vähän erilainen. En mä sitä kiusaamiseksi tuntenu mut se oli ärsyttävää. Se voi olla sitte jos ne rupeais jahtaamaan.nii tai sit tällasii moottoritiehankkeita et pantiin porukkaa lapiomaan valtion pakkotyöhön. Tällasta ei onneks enää tapahdu. Ei tarvi ku lukee ku päivän lehti ni joka alalla sama juttu, tämä vähentää tän verran ja toi vähentää tän verran. Sit ku kattoo tavaroita niin se on Made in china. Et se mikä häviää täältä ni se on kaukoidässä. ”

Haastateltava mainitsee pakkotyön ja viittaa tällä Suomessa tapahtuneeseen ns. ”lapiolinjaan”, joka oli valtion ohjelma 1950-luvulta 1970-luvulle. Siinä työttömiä käytettiin matalan kynnyksen työvoimana erilaisissa projekteissa, mm. rautatie- ja moottoritierakentamisessa. Työ miellettiin pakkotyöksi (Nenonen 2006). Lapiolinja ei tarjonnut työvoimalleen merkittävää tasapainoa työelämään pääsyn suhteen, ja siinä mielessä haastateltavan maininta lapiolinjasta on mielenkiintoinen, sillä hän kokee osan työllistämistoimenpiteistä turhina ja näennäisesti häntä hyödyttävänä (tietenkin sillä erotuksella, että raskaan fyysisen työn paikan on ottanut papereiden täyttö ja itse askareena se ei ole yhteiskunnallisesti hyödyttävää).

Haastateltavat kokevat työvoimatoimiston palvelut ”välttämättömänä pahana”, eivätkä haastateltavat näe työllistyvänsä sitä kautta. Haastateltavat kuitenkin kokevat työvoimatoimiston kurssit ym. koulutuksen jollakin tasolla hyödyllisenä, ja painottavat sitä tosiasiaa että oma aktiivisuus työnhaussa on se merkittävin tekijä mahdolliseen tulevaisuuden työllistymiseen.

7 JOHTOPÄÄTÖKSET

Haastateltavat kokivat työn tuoman taloudellisen hyvinvoinnin tärkeäksi, vaikka varsinaista taloudellista ahdinkoa ei työttömyyden pitkittymisestä ole seurannut. Haastateltavat eivät kokeneet olevansa köyhiä tai edes taloudellisesti kovinkaan elintasoaan tai kulutustaan joutuneet arvioimaan uudelleen.

Haastateltavat eivät sitä oman kertomansa mukaan suuresti kokeneet talouden, sosiaalisen tai muunkaan deprivaaation muotoja. Deprivaaatio on kuitenkin subjektiivinen käsite, ja haastateltavien arkea tarkistellessa toiminnallisuus ja oman elämän mielekkyyteen vaikuttamisen mahdollisuudet ovat vähäiset, ja arkea kuvattiin toimeettomuudella ja tekemisen vähäisyydellä (vaikka ansioiden vähenemisen vuoksi tekemisen vähäisyyteen työelämän ulkopuolella ei löydy varsinaista syytä). Kenties haastateltavat eivät koe tämän johtuvan pitkäaikaistyöttömyyden johdosta, ja mielestäni tämä korostuu haastatteluissa. Se ei siltikään poista haastateltavien toimeettomuuden tunnetta, joka on suora johdannainen työttömyydestä. Haastateltavat eivät siis koe olevansa deprivoituneita, mutta esimerkiksi teoriaosuudessa mainittu Glockin erittely deprivaaation muodoista toteutuu haastateltavia ajatellen moneltakin kohdalta, ainakin suhteessa siihen aikaan, kun ansiotulotyötä haastateltavilla oli.

Työstä puhuttaessa ansiotulon merkitys korostui. Palkka siis koetaan luonnollisesti suurimmaksi työmotivaattoriksi. Haastateltavien kokemus omasta hyvinvoinnistaan ja taloudellisesta toimeen tulemisesta oli suhteellisen hyvä ottaen huomioon heidän ikänsä ja pitkäaikaistyöttömyytensä.

Haastateltavien kokemuksia työttömyydessä Jahodan työn piilofunktioihin verraten voidaan todeta niiden osittainen toteutumattomuus. Piilofunktiot eivät toteudu säännöllisyyden, toiminnallisuuden ja päivittäisen aikataulun kohdissa, sillä haastateltavien kertoman mukaan päivittäinen aikataulu on miltei olematon ja vailla säännöllisyyttä. Haastateltavat kuitenkin ovat pitäneet työn tuomista piilofunktioista osan toimivina ja ylläpitävät sosiaalisia kontaktejaan, sillä haastateltavat kertovat pitävänsä tiivistä yhteyttä entisen työyhteisön kanssa. Tätä nykyä ennen työn luoman yhteisön yhteisöllisyyttä pitävä voima on yhteinen kokemus työttömyydestä. Piilofunktiona statuksen ja identiteetin lähde, tai työn tarkoituksellisten funktioiden ei työttömyyden johdosta luonnollisesti toteudu. Voidaan kuitenkin todeta pitkän työuran ja osittaisen työmotivaation perusteella sanoa, että työmiehen olemus ja tyyppi ovat vahvasti osa

haastateltavien persoonaa, ja he mieltävät itsensä ”duunareiksi” nykyisestä elämäntilanteestaan huolimatta. Suomalainen työn tekemisen ihannointi ja työn tuoma identiteetti on haastateltaville läheinen.

Kokemus työkyvystä ja työnsaantimahdollisuudesta lienee realistinen. Haastateltavien vähättelevä näkemys omasta työkyvystä ja työnsaannin mahdollisuuksista kertoo silti osittaisesta passiivisuudesta. Vastaavanlaista alhaisen koulutuksen ja silti korkean tulotason menneisyydessä tehtyä työtä niin työkuvaltaan kuin ansioiden kannalta ei löytyne nyt eikä lähitulevaisuudessa. Raskaan teollisuuden luomat matalan koulutuksen ja korkean tulotason työpaikat ovat menneitä aikoja. Mielestäni haastateltavien kertomasta huokuu paluuta vanhaan, jota ei todennäköisesti tule. Uudelleenkoulutus koetaan haastateltavien mielessä osittain tukitoimenpiteeksi, ja osittain osaamista lisääväksi. Uuden työpaikan saamiseen sen ei kuitenkaan koeta auttavan paljoakaan haastateltujen mielestä.

Näkemyistä mahdollisesta työllistymisestä tulevaisuudessa tukee osittain heidän näkemyksensä uudelleenkoulutuksesta ja muista tukitoimenpiteistä. Nämä tukitoimenpiteet nähdään enemmänkin mahdollisuutena osoittaa aktiivisuutta ja mahdollistaa ansiosidonnaisen päivärahan jatkuminen. Sen tuoman korkeamman tulotason huomioon ottaen se on haastateltaville ymmärrettävää ja täysin järkevä näkemys sillä työn kannattavuus on todella heikkoa ottaen huomioon uuden työn luonteen ja tulotason. Kynnys lienee korkea vastaanottaa työtä, joka ei vastaa pitkän työuran tuomia kokemuksia palkkatyöstä ja tuloista. Haastateltavien näkemys nuoremman työvoiman viehättävyydestä työmarkkinoilla on myös paikkaansa pitävä, ottaen huomioon koulutusvaatimukset joita joka alalla on.

Kymenlaakson alueella syntynyt rakennetyöttömyys (siten kuten opinnäytetyössäni on viitattu Työministeriön raameihin rakennetyöttömyydestä) on johtanut haastateltavien työllistymisen mahdollisuuksien heikkenemiseen merkittävästi. Haastateltavien ammattitaito ei tällä hetkellä vastaa kysyntää tai ainakaan sitä kysyntää mitä haastateltavien osaamiselle on, ja Kymenlaakso on taantuva teollisuusalue. Raskaan teollisuuden tarjoamille työpaikoille löytynee nuorempia ja koulutetumpia työntekijöitä, jotka hakevat töitä uutterammin. Itse työ on globaalin talouden ja halvemman raaka-aineen ja halpatyövoiman saatavuuden takia Suomessa

kannattamatonta. Kysyntä ei vastaa tarjontaa. Lisäksi työ on itse työntekijälleen kannattamatonta markkinoiden määrittelemän työn arvon ja korkeiden työttömyysetuuksien vuoksi.

8 POHDINTA

Yksi haastava ongelma opinnäytetyön tekemisessä oli haastateltavien löytäminen, ja tästä syystä opinnäytetyö viivästy merkittävästi, ja myös siitä syystä työn eteneminen oli katkonaista. Aikataulun puitteista poikettiin suuresti.

Kahden haastateltavan otanta ei tietenkään pyri laajempaan yleistettävyyteen ja se ei opinnäytetyön tarkoitus alun perin ollutkaan, mutta haastateltavia olisi jälkiviisaudella tullut olla enemmän, tai olisi pitänyt etukäteen varmistaa, että haastateltavien elämäkokemukset ja työttömyyden aiheuttamat ongelmat ovat erilaatuisia. Näin opinnäytetyö olisi saanut tarvittavaa kontrastia haastateltavien erilaisuuden kautta.

Haastateltavien löytämisen vaikeus oli hieman yllättävää. Opinnäytetyön aihe ei Kymenlaaksossa ole harvinainen siinä suhteessa, että maakuntaa määrittävät tätä nykyä korkeat työttömyysluvut. Siltikin, oli vaikeaa löytää näin spesifistä ryhmästä haastateltava joka haluaisi kertoa arjestaan, kenties työttömyyden vieläkin olemassa olevan stigman vuoksi. Lisäksi otannollisesti voidaan todeta haastateltavien valikoituvan paremmin arkensa hallitsevien joukosta. Oman hyvinvointinsa hyväksi kokevien haastateltavien valikoituminen haastatteluihin on ymmärrettävää siitä syystä, että marginalisoituneiden ihmisten tavoittaminen on vaikeampaa haastattelujen saamisen toivossa nimenomaan marginaalissa elämisen takia.

Myös haastateltavien elämäntilanne toi haasteita haastattelujen ja opinnäytetyön aiheen onnistumiselle, ja se olisi tullut ottaa paremmin huomioon. Hieman iäkkäämpiä haastateltavia valittaessa olisi tullut paremmin huomioida se, että elämän suurimmat investoinnit ovat tässä vaiheessa elämää jo tehty. Lienee itsestään selvää, että esimerkiksi 30-vuotias henkilö, joka joutuu pitkäaikaistyöttömäksi pienten lasten tuoreen asuntolainan kanssa, kokee työttömyytensä eri tavalla ja taloudellinen ahdinko

olisi kosketeltavampi. Elämän painopisteet muuttuvat huomattavasti ikäkausittain, ja opinnäytetyötä ja sen kohteita mietittäessä tämä olisi tullut ottaa paremmin huomioon.

LÄHTEET

Ames, B. 2013. World poverty. Saatavissa:

<http://www.imf.org/external/pubs/ft/exrp/macropol/eng> [viitattu 14.5.2014].

Atkinson, A. Cantillon, B. Marlier, E.& Nolan, B. 2002. Social indicators: The EU and the social inclusion. Oxford:Oxford university press.

Beadouin, Steven M. 2007. Poverty in world history. New York:Routledge.

Deaton, A. 2002. Is world poverty falling? IMF.

<Http://www.imf.org/external/pubs/ft/fandd/2002/06/deaton> [Viitattu 14.5.2014]

Eskelinen, T. 2009. Putting global poverty in context – A philosophical essay on power, justice and economy. Jyväskylä: Jyväskylän yliopiston kirjasto.

Eskola, J & Suoranta, J. 1998. Johdatus laadulliseen tutkimukseen. Tampere: Vastapaino.

Gallie, D.Vogler, C. 1994.Unemployment and attitudes to work. New York: Oxford university press.

Glock, C. 1964. The Role of Deprivation in the Origin and Evolution of Religious Groups. – Religion and Social Conflict New York: Oxford University Press.

Golthorpe, J & Lockwood, D & Bechhofer, F & Platt, J. 1969. The affluent worker in the class struggle. New York: Cambridge university press.

Hirsjärvi, S & Hurme, H. 2001. Tutkimushaastattelu: teemahaastattelun teoria ja käytäntö. Helsinki: Yliopistopaino.

Hirsjärvi, S., Pirkko – Sajavaara, P. 2004: Tutki ja kirjoita. Toinen painos. Helsinki: Tammi.

Illich, I. 1973. Tools of conviviality. New York: Harper & Row.

Jyväskylän yliopisto. Laadullinen tutkimus. Saatavissa:

<https://koppa.jyu.fi/avoimet/hum/menetelmapolkuja/menetelmapolku/tutkimusstrategiat/laadullinen-tutkimus> [viitattu 25.04.2014].

Kallio, M. 2004. Mitä köyhyys on? Köyhyyden kulttuurisista jäsenyyksistä subjektiivisiin merkityksiin. Helsinki. Tilastokeskus, Katsauksia 2004/2.

Kiander, J. 1998. Suomalainen työttömyys. Taloustieto OY. Helsinki: Yliopistopaino.

Kuisma, M. Siltala, S. Keskisarja, T. 2014. Paperin painajainen – Metsäliitto, metsät ja miljardit Suomen kohtaloissa. Helsinki: Kustannusyhtiö Siltala.

Melin, H. Mamia, T. 2010. Tapaus Voikkaa: Teollisuusyhteisö murroksessa.

Melin, H & Mamia, T (toim.). Tampereen yliopiston Porin yksikön julkaisuja.4.Pori: Karhukopio.2010

Metsätilastollinen vuosikirja. 2011.Ylitalo, E (toim.). Metla.

Mäkinen, J. & Reini, K. & Törmä, H. 2010. Massa- ja paperiteollisuuden supistumisen ja tulevaisuuden kuvien aluetaloudelliset vaikutukset .Ruralia-instituutti. Helsinki: Helsingin yliopiston kirjapaino.

Nenonen, M. 2006. Lapiolinjalla: Työttömät pakkotöissä 1948 - 1971.

Jyväskylä.: Atena

Parpo, A. 2007. Työllistymisen esteet. STAKES. Helsinki: Valopaino OY.

Pehkonen, J. 1998. Suomalainen työttömyys. Toim. Matti Pohjola. Taloustieto OY.

Helsinki: Yliopistopaino.

Penttilä, I. Suomalainen köyhyys 1990-luvun lopulla – väliaikaista vai pysyvää. 2003.

Helsinki: Edita Prima OY.

Pohjola A. 1996. Murtuuko työn sidos. Teoksessa: Elämän riskit ja valinnat-

Hyvinvointia Lama-suomessa. Ahlqvist, K & Ahola, A (toim.). Tilastokeskus.

Helsinki: Edita.

Pohjola A. 1994. Näemme köyhyyden, mutta emme köyhiä. Teoksessa: Huono-
osaisuus ja hyvinvointivaltion muutos. Heikkilä M. &

Vähätalo K. (toim.) Tampere: Gaudeamus.

Pojula, S. 2003. Miten selviytyä työpaikan menetyksestä. Kirjapaja. Helsinki:

Gummerus.

Rajavaara, M. 1998. ikääntyneen työttömän toiset mahdollisuudet, teoksessa

Heinonen, J. Senioriteetti voimavarana. Helsinki: Gaudeamus.

Ringen, S. 1987. The possibility of politics. A study in the political economy of the
welfare state. Lontoo: Clarendon press.

Ritakallio, M. Köyhyys ei tule yksin. 1991. Tutkimus hyvinvointipuutteiden kasautumisesta toimeentulotukiasiakkailta. Sosiaali- ja terveyshallitus Helsinki: Valtion painatuskeskus.

Saaranen-Kauppinen, A. & Puusniekka, A. 2006. Menetelmäopetuksen tietovaranto. Tampere.

Saatavilla: http://www.fsd.uta.fi/menetelmaopetus/KVALI/L7_3_4.html [viitattu 13.04.2014].

Silvennoinen, P. 2007. Ikä, identiteetti ja ohjaava koulutus: Ikääntyvät pitkäaikaistyöttömät oppimisyhteiskunnan haasteena. Jyväskylä: Jyväskylän yliopiston kirjapaino.

Soininvaara, O. 2002. Ministerikyyti. Juva: WSOY.

Sosiaali- ja terveysministeriö. 2013. Toimeentulotuki. Saatavilla: [Http://www.stm.fi/toimeentulo/tuet_ja_etuudet/toimeentulotuki](http://www.stm.fi/toimeentulo/tuet_ja_etuudet/toimeentulotuki) [viitattu 30.9.2013].

Särkelä, R. Eronen, A. 2007. Perusturvan pulmat ja uudistamisen vaihtoehdot. STKL Helsinki: Hakapaino OY.

Tilastokeskus.2013. Lankapuhelin ja matkapuhelin kotitalouksissa. Saatavilla: www.Tilastokeskus.fi/til/kbar/2013/09/kbar_2013_09_2013_09_27_kuv_016_fi.html. [viitattu 22.11.2013].

Tilastokeskus. Palkkarakenne 2011. Saatavilla: http://stat.fi/til/pra/2011/pra_2011_2013-04-05_tie_001_fi.html [viitattu 12.8.2014].

Tilastokeskus. Tulonjakotilasto 2011. Saatavilla:
http://stat.fi/til/tjt/2011/021/tjt_2011_02_2013-03-20_tie_002_fi.html
[viitattu 12.8.2014].

Tuomi, J. Sarajärvi, A. 2002. Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. Helsinki:
Tammi.

Työministeriö. Työttömyyden tyypit. Saatavissa:
[http://www.mol.fi/mol/fi/99_pdf/fi/06_tyoministerio/06_julkaisut/
07_julkaisu/thj321.pdf](http://www.mol.fi/mol/fi/99_pdf/fi/06_tyoministerio/06_julkaisut/07_julkaisu/thj321.pdf) [viitattu 13.8.2013].

Ulkoministeriö. Mitä köyhyys on kehitysmaissa? 2013. Saatavilla:
<http://www.global.finland.fi/public/default.aspx?nodeid=15802&contentlan=1&culture=fi-FI> [viitattu 19.8.2014].

Vähätalo, K. 1998. Työttömyys ja suomalainen yhteiskunta. Tampere: Tammer-paino.